

Politička organizacija u selu

Prof. dr Danilo Ž. Marković

1. — Politička organizacija jugoslovenskog sela ima za svoju osnovu i svoj političko-pravni okvir osnovne principe organizacije socijalističkog sistema u Jugoslaviji. A upravo socijalistički sistem u Jugoslaviji »zasniva se na odnosima među ljudima kao slobodnim i ravnopravnim proizvođačima i stvaraocima, čiji rad služi isključivo zadovoljavanju njihovih ličnih i zajedničkih potreba«. ¹ U stvari, neprikosnovenu osnovu položaja i uloge čovjeka u jugoslovenskom socijalističkom društvu čini: društvena svojina na sredstvima za proizvodnju, oslobođenje rada i prevazilaženje istorijski uslovljenih društveno-ekonomskih nejednakosti ljudi u radu, pravo čoveka da uživa plodove svoga rada po načelu: svako prema sposobnostima — svakome prema njegovu radu, samoupravljanje radnih ljudi u radnoj organizaciji i društveno-političkim zajednicama, demokratski politički odnosi koji omogućavaju ostvarivanje prava samoupravljanja, jednakost prava, dužnosti i odgovornosti, solidarnost radnih ljudi i radnih organizacija i ekonomska i socijalna sigurnost čoveka. ²

Ukratko se može reći da osnovu socijalističkog sistema u Jugoslaviji čini društvena svojina na sredstvima za proizvodnju, samoupravljanje radnih ljudi u radnim organizacijama (u okviru kojih se proces rada vrši sredstvima za proizvodnju u društvenoj svojini) i društveno-političkim zajednicama (opštini, republici i federaciji), te demokratski politički odnosi sa instrumentima njihova ostvarivanja (prava i dužnosti građana i društveno-političke organizacije — Socijalistički savez radnog naroda, Savez sindikata, Savez komunista i Savez omladine).

U kontekstu ovakvog pristupa političkoj organizaciji jugoslovenskog sela, učinićemo kratak osvrt na one elemente njegove političke organizacije koji su unekoliko specifični, pre svega s obzirom na stepen razvoja socijalističkih društvenih odnosa (u čijoj osnovi treba da leži društvena svojina na sredstvima rada) na jugoslovenskom selu.

2. — Samoupravljanje predstavlja osnovni princip političke organizacije savremenog jugoslovenskog društva i ono se ispoljava (ili ostvaruje) kroz dva svoja osnovna oblika: samoupravljanje u radnim zajednicama i samoupravljanje u društveno-političkim zajednicama.

¹ Ustav SFRJ, osnovna načela, II.

² Ibidem.

Samoupravljanje radnih ljudi u radnim zajednicama zasniva se na radu sa sredstvima za proizvodnju u društvenoj svojini.

Međutim, kako na jugoslovenskom selu postoje radne organizacije — zadruge sa sredstvima rada u društvenoj svojini, a pored njih postoji i privatna svojina na zemlju, tj. individualna poljoprivredna domaćinstva, to se ovaj oblik samoupravljanja na selu ostvaruje na dva načina. Prvo, postoji potpuno učešće u samoupravljanju onih radnih ljudi koji su stalno zaposleni (imaju zasnovan radni odnos) u poljoprivrednim zadrugama i drugim poljoprivrednim organizacijama (npr. kombinatima). Pravo samoupravljanja oni ostvaruju na isti način kao i radni ljudi koji rade sredstvima za proizvodnju u drugim oblastima rada, neposrednim odlučivanjem o poslovima radne organizacije ili posredno preko izabranih samoupravnih organa. U poljoprivrednim zadrugama radne zajednice su u 1968. g. imale 775.135 članova.

Međutim, individualni poljoprivredni proizvođači učestvuju u samoupravljanju u zadrugama, čiji su članovi, na nešto specifičiji način. Naime, oni biraju svoje predstavnike u zadružne savjete i upravne odbore zadruga kao i radnici stalno zaposleni u zadrugama. U 1968. godini u Jugoslaviji je u zadrugama bilo 1304 zadružnih saveta i upravnih odbora. Zadružni saveti su imali 35.469 članova, od kojih je iz redova članova zadruga (individualnih poljoprivrednih proizvođača) bilo 17.199, a iz redova radnika zaposlenih u zadrugama 18.270 članova. U istoj godini u upravnim odborima zadruga bilo je 11.036 članova. Od toga iz redova članova zadruga (znači individualnih poljoprivrednih proizvođača) 4.263 i 6.743 članova iz redova radnika zaposlenih u zadrugama.³

Struktura organa samoupravljanja u poljoprivrednim zadrugama u Jugoslaviji u 1968. godini, s obzirom na kvalifikacije njihovih članova koji su birani iz redova radnika stalno zaposlenih u zadrugama, bila je sledeća.

<i>Broj članova zadružnih saveta</i>	
<i>iz redova radnika zadruga</i>	18.270
— sa visokim stručnim obrazovanjem	629
— sa višim stručnim obrazovanjem	387
— sa srednjim stručnim obrazovanjem	2.700
— sa nižim stručnim obrazovanjem	3.044
— visokokvalifikovanih radnika	933
— kvalifikovanih radnika	4.937
— polukvalifikovanih radnika	2.651
— nekvalifikovanih radnika	2.927
— učenika u privredi	62
<i>Broj članova upravnih odbora</i>	
<i>iz redova radnika zadruga</i>	6.773
— sa visokim stručnim obrazovanjem	542
— sa višim stručnim obrazovanjem	280
— sa srednjim stručnim obrazovanjem	1.423
— sa nižim stručnim obrazovanjem	1.148
— visokokvalifikovanih radnika	385
— kvalifikovanih radnika	1.552
— polukvalifikovanih radnika	637
— nekvalifikovanih radnika	564
— učenika u privredi	5

³ SGJ 1969, str. 68.

Uopšte se može zaključiti da potpuno samoupravljanje u radnim zajednicama u poljoprivredi na jugoslovenskom selu ostvaruju samo radni ljudi stalno zaposleni u zadrugama (jer njegovu osnovu čini rad sa sredstvima za rad u društvenoj svojini), dok se učešće individualnih poljoprivrednih proizvođača, koji su vlasnici poljoprivrednog zemljišta, ostvaruje na specifičan način: preko vlastitog učešća u radu zadružnih saveta i upravnih odbora zadruga, čiji su članovi.

3. — Pravo na samoupravljanje u društveno-političkim zajednicama stanovnika sela ostvaruje se potpunije. Naime, ovo svoje pravo oni neposrednije ostvaruju u opštini, kao osnovnoj društveno-političkoj zajednici u kojoj se obezbeđuju materijalni i drugi uslovi za rad ljudi i razvitak proizvodnih snaga, ostvaruje neposrednije društveno samoupravljanje i druge funkcije društvene zajednice.

U Jugoslaviji je mali broj opština koje bi sačinjavale samo seoska naselja. Obično je najveći broj seoskih naselja u sastavu opština, čije je sedište (i centar) gradsko naselje. Međutim, i u jednom i u drugom slučaju stanovnici sela aktivno učestvuju u radu opštine bilo neposredno — preko zborova birača koji se održavaju povremeno (obično svaka dva meseca) za pojedina seoska naselja (ili delove sela ako se radi o većim selima), ili izjašnjavanjem preko referenduma o pojedinim pitanjima iz rada i aktivnosti opštine, bilo posredno — preko svojih odbornika koje biraju u opštinskoj skupštini. Stanovnici sela biraju dve vrste odbornika u skupštinu opštine: odbornike opštinskog veća kao društveno-političkog veća, i odbornike veća radnih zajednica kao veća poljoprivrednih proizvođača (u ovo veće biraju svoje odbornike i radni ljudi zaposleni u drugim privrednim delatnostima).

Tako je na izborima 1969. godine u opštinskim skupštinama bilo 9.191 poljoprivrednih radnika (skoro jedna četvrtina, jer je ukupno odbornika bilo 40.791), od čega u opštinskim većima 6.839 članova, a u većima radnih zajednica 2.352 člana. U organima ostalih društveno-političkih zajednica manja je zastupljenost poljoprivrednih proizvođača.⁴

Poseban oblik ostvarenja samoupravljanja na selu predstavljaju mesne zajednice. Mesna zajednica predstavlja samoupravnu zajednicu građana seoskog naselja (a u gradu gradskog naselja), u okviru koje građani neposredno ostvaruju samoupravljanje u oblasti onih delatnosti koje služe neposrednom zadovoljavanju potreba radnih ljudi i njihovih porodica. Područja mesnih zajednica određuju se statutima opština, i bitno se poklapaju sa područjima pojedinih seoskih naselja, osim kad se radi o manjim seoskim naseljima, pa se od više seoskih naselja formira jedna mesna zajednica.

Statuti opštine vrlo često ostavljaju u nadležnost mesnoj zajednici određene poslove u cilju zadovoljavanja komunalnih, socijalnih i drugih zajedničkih potreba građana na njenoj teritoriji. Kada se statutom opštine određuje ovakva delatnost mesne zajednice, u tom slučaju se predviđa i način njena financiranja.

Mesne zajednice imaju svoje statute.

Radom mesne zajednice rukovodi izabrani savet mesne zajednice, koji iz svojih redova bira predsednika. Pored saveta mesne zajednice, mesne zajednice mogu obrazovati i mirovna veća — kao društveni organ za posredovanje u otklanjanju sporova među građanima.

⁴ Statistički bilten br. 590. Beograd, Savezni zavod za statistiku, 1969, str. 24-25.

4. — Društveno samoupravljanje kao jedna od osnova društveno-političkog sistema savremenog jugoslovenskog društva ne završava se u svojim institucionalizovanim oblicima, na koje se upravo ukazalo. Naprotiv, građani samostalno odlučuju o poslovima od zajedničkog interesa i izvan ovih oblika, u okviru svojih udruženja i društveno-političkih organizacija. Ova udruženja i društveno-političke organizacije nalaze se u slobodnom, ustavom regulisanom međusobnom uticaju sa organima društvenog samoupravljanja. Ustav SFRJ posebno je ukazao na značaj Socijalističkog saveza radnog naroda Jugoslavije, Saveza komunista Jugoslavije i Saveza sindikata kao društveno-političkih organizacija u koje građani dobrovoljno stupaju. Delatnost ovih društvenih organizacija odvija se i u jugoslavenskom selu.

Savez komunista Jugoslavije (SKJ) predstavlja organizovanu i vodeću, idejnu i političku snagu radničke klase i radnog naroda Jugoslavije.

O karakteru i društvenoj ulozi Saveza komunista Jugoslavije, u njegovu statutu se kaže: »Savez komunista Jugoslavije je organizovana idejna i politička snaga radničke klase i svih radnih ljudi Jugoslavije, i izražavajući njene istorijske težnje, Savez komunista se bori za razvoj socijalističkih društveno-ekonomskih i političkih odnosa, za jačanje socijalističke svesti radnih ljudi Jugoslavije u sistemu društvenog samoupravljanja i za ostvarenje komunizma kao krajnjeg cilja Saveza komunista Jugoslavije.

Savez komunista se u svojoj delatnosti rukovodi teorijom naučnog socijalizma — maksizmom-lenjinizmom koja se stalno razvija i obogaćuje savremenom društvenom praksom i novim naučnim saznanjima. Program Saveza komunista Jugoslavije je osnova idejne borbe i društveno-političke akcije svakog člana Saveza komunista.«⁵

U selima Jugoslavije 1969. godine bilo je 4.909 organizacija Saveza komunista, koje su okupljale 258.908 članova.

Međutim, svi članovi Saveza komunista koji su činili ove organizacije, nisu i poljoprivredni proizvođači. Među poljoprivrednim proizvođačima je bilo 84.329 članova SK, a ostali članovi SK koji su živeli na selu bavili su se drugim društvenim delatnostima (prosveta, zdravstvo, uprava). Od članova SK poljoprivrednih proizvođača, bilo je 26.084 omladinaca, ili 9,3% u odnosu na ukupan broj omladinaca članova SKJ ispod 27 godina starosti, i 806 omladinki, ili 1,1% u odnosu na ukupan broj omladinki članova SKJ.⁶

Broj članova SKJ iz reda poljoprivrednih proizvođača nije zadovoljavajući kako sa stanovišta mesta seoskog stanovništva u strukturi ukupnog broja stanovnika, tako i sa stanovišta zadataka SKJ na selu, pa se zato preduzimaju mere da se poveća broj članova SKJ iz redova individualnih proizvođača.

Socijalistički savez radnog naroda Jugoslavije predstavlja opštu socijalističku dobrovoljnu društveno-političku organizaciju koja nastoji da omogući svakom građaninu, koji je za socijalizam i nacionalnu nezavisnost, društveno-političku aktivnost kojom bi doprinosio opštim političkim odlukama, bez obzira na filozofske, ideološke i ostale razlike koje bi postojale između njega i ostalih članova Socijalističkog saveza.

Član SSRN može postati svaki građanin koji ima biračko pravo, a usvaja program i statut Saveza. Upis u članstvo vrši se u mesnoj podružnici one teritorije gde građanin stanuje.

⁵ VII kongres SKJ. Beograd, Kultura, 1964, str. 227.

⁶ *Agrarna politika i zadaci Saveza komunista Jugoslavije*, Beograd, Zadruga, 1970.

Socijalistički savez predstavlja najmasovniju društveno-političku organizaciju u okviru koje građani raspravljaju o društveno-političkim pitanjima iz svih oblasti društvenog života, usklađuju mišljenja i donose zaključke u pogledu rešavanja razmatranih pitanja, i uopšte usmeravanja društvenog razvitka. Ali isto tako u okviru Socijalističkog saveza građani iznose svoja mišljenja i ocene u pogledu rada državnih organa, organa društvenog samoupravljanja i nosilaca javnih funkcija.

Socijalistički savez je najmasovnija društveno-politička organizacija na jugoslovenskom selu. U selima Jugoslavije ima preko 4.000.000 članova SSRNJ. Mesne organizacije Socijalističkog saveza postoje skoro u svim seoskim naseljima, a samo izuzetno jedna mesna organizacija postoji za dva ili više manjih seoskih naselja.

Savez sindikata Jugoslavije je društveno-politička organizacija radničke klase, ali to je i društveno-ekonomska organizacija koja se bori za ostvarivanje ekonomskih interesa svojih članova.

Organizacija Saveza sindikata zasniva se na dva osnovna principa: na samostalnom postojanju šest sindikata udruženih u Savez sindikata (Sindikata radnika industrije i rudarstva, Sindikata građevinskih radnika, Sindikata radnika poljoprivrede, prehrambene i duvanske industrije, Sindikata radnika uslužnih delatnosti, Sindikata radnika saobraćaja i veza i Sindikata radnika društvenih delatnosti, u okviru koga su okupljeni prosvetni, kulturno-umjetnički i zdravstveni radnici kao i upravni službenici — bivši državni službenici), i zajedničkom delovanju rukovodstva Saveza sindikata od opštine i republike, do federacije. Centralno veće SSJ koordinira i usmerava delatnost sindikata, rukovodeći se opštim interesima radničke klase.

Članstvo u sindikatu je dobrovoljno i ne povlači nikakve privilegije. Član sindikata može postati svako lice u radnom odnosu koje usvaja njegov statut, bori se za njegovo ostvarenje i plaća redovno članarinu.

Iz ovih odredaba o karakteru sindikalne organizacije jasno proizlazi da stanovnici seoskih naselja postaju članovima sindikata samo u slučaju ako su u stalnom radnom odnosu sa zemljoradničkom zadrugom ili kojom drugom radnom organizacijom. U tom slučaju oni su učlanjeni u određeni sindikat, npr. radnici poljoprivrednih zadruga — u Sindikat radnika poljoprivrede, prehrambene i duvanske industrije, prosvetni radnici i zdravstveni radnici — u Sindikat radnika društvenih delatnosti.

Organizacije sindikata — sindikalne podružnice, formiraju se u radnim organizacijama i bave se društveno-ekonomskim problemima svoga članstva, a njihov uticaj na politički život seoskih naselja nije veliki.

Značajnu društveno-političku organizaciju (mada se o njoj posebno ne govori u Ustavu SFRJ) čini *Savez omladine Jugoslavije*, koji u svoje redove okuplja mlade ljude od 14. do 27. godine života. Savez omladine Jugoslavije kao društveno-politička organizacija organizuje mlade ljude u daljnjoj izgradnji socijalističkih društvenih odnosa u Jugoslaviji.

Prema statističkim podacima, 1967. godine Savez omladine Jugoslavije brojio je preko dva miliona, od toga su 447.503 člana bili po zanimanju zemljoradnici tj. živili su na selu. Ako se ovom broju doda broj omladinaca-đaka i omladinaca-radnika koji su živeli na selu, onda je jasno da više od jedne četvrtine članova Saveza omladine živi na selu.

Savez omladine ima svoju organizaciju — aktiv u svakom seoskom naselju, i njegovi su članovi vrlo aktivni u političkom životu sela, počevši od iznošenja vlastitih mišljenja o usmeravanju društvenog razvoja, preko

razmatranja rada organa vlasti i javnih funkcionera, do konkretnih društvenih akcija.

Političku aktivnost na selu, a pre' svega u okviru opštine, u dobroj meri ilustruje zastupljenost seljaka u skupštinama opština. Tako je na izborima 1969. godine u skupštine opština izabrano samo 378 predstavnika iz redova zemljoradnika (271 u opštinska veća, a 107 u veća radnih zajednica).

5. — Ovaj kratak osvrt na političke organizacije na jugoslovenskom selu daleko je od toga da bude potpun prikaz političke organizacije i političke akcije na jugoslovenskom selu.

Cilj je ovog osvrta bio da ukaže na osnovne oblike političke organizacije jugoslavenskog sela u okviru institucionalizovanih oblika samoupravljanja kao osnovnog principa društveno-političke organizacije samoupravnog socijalističkog društva (opština, mesna zajednica, radna zajednica, itd.), kao i na političke organizacije u koje građani slobodno stupaju, ali koje takođe doprinose i omogućavaju političku samoupravnu organizaciju jugoslovenskom selu.